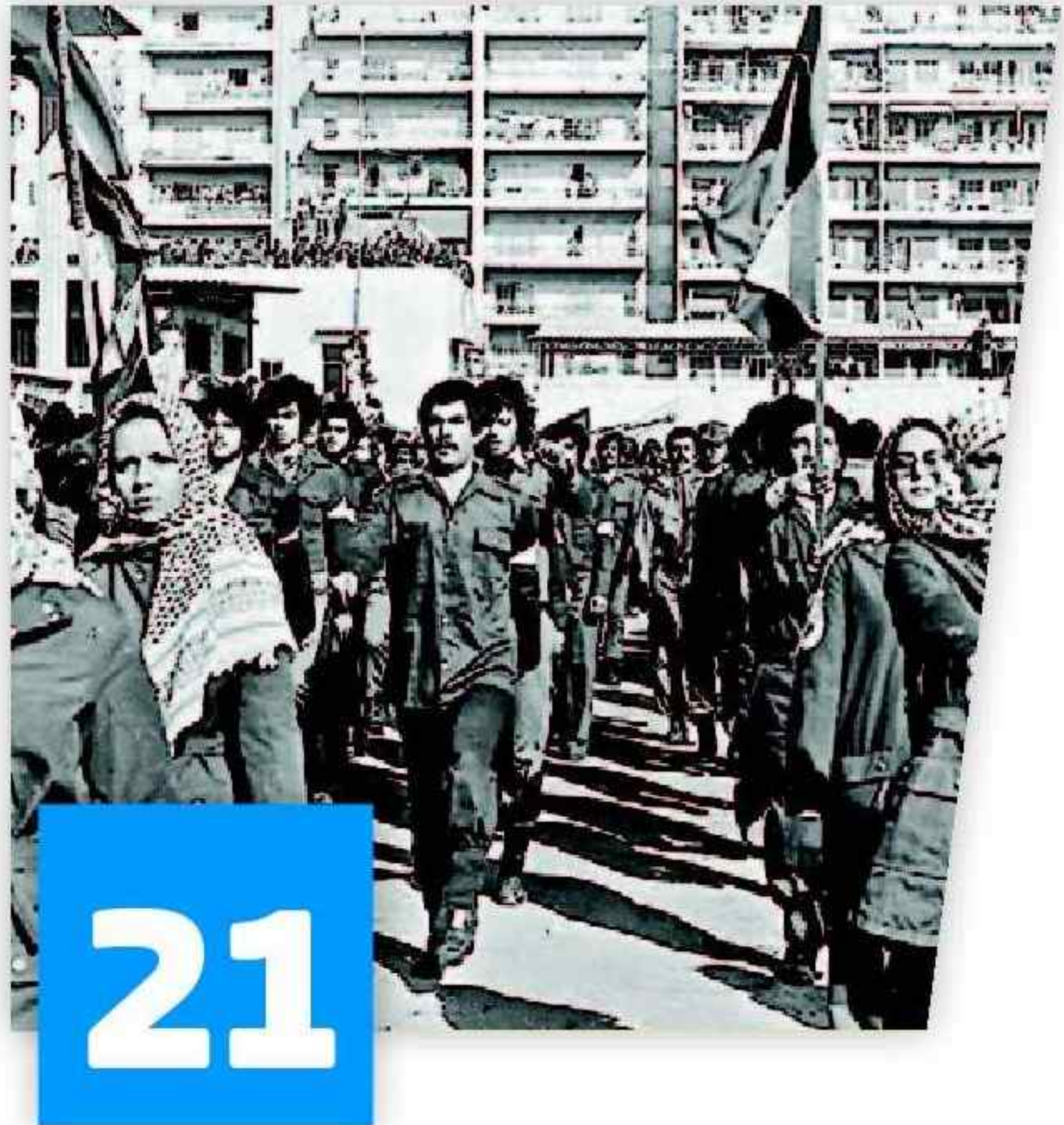

42439877-4	16.05.2014	מקור ראשון - שבת	עמוד 21	1	26.78x37.05
הקיבוץ המאוחד הוצאה לאור - 77070					

פנים מתות

תעלומת הרצח של חליל מסמלת את האלימות הקשה במלחמת האזרחים ברחובות ביירות. הצצה לספרות לבנונית

מחיקת המוות

פענוח חידת הרצח ברומן נעשה לתיעוד של מלחמת האזרחים בלבנון. הקריאה מזמנת חזרה לימים שלפני המלחמה ומשמיעה קולות לא מוכרים, מלבד הקול הנשי המושתק באלימות | **מירב אלוש-לברון**

את המוות והשכול. כל מה שמולבן, לכאורה לא מת. פעולות ההלבנה מופעלות גם כלפי תמונות הילדות של בנו ובכך ממחישות את מה שפרויד כינה בחיבורו על אבל ומלנכוליה "סכסוך הדו־ערכיות", היינו אותם רגשות אמביוולנטיים המתפתחים כלפי האובייקט הנטוש. ההלבנה מבנה ברומן את התגובה הפסיכולוגית לטראומה הפרטית והקולקטיבית, ומשקפת מלנכוליה לאומית מתמשכת המשתלטת על העיר, ובתוכה שרוי חליל עד לרגע שבו הוא מוצא את מותו בנסיבות מוזרות.

לא אגלה לכם מי בכל זאת רצח את חליל אחמד ג'אבר ומדוע הושלכה גופתו לערמת הזבל. את התשובה לחידה הזו וליתר האירוועים חסרי הפשר תמצאו בעצמכם בקריאת הרומן המסעיר, שלצד הכאב הדרוס בו הוא אף שזור ברגעים משעשעים הנובעים מכתירתו הרמונית והאירונית של ח'ורי.

דיוקן קשוח, חסר פשרות ובלתי מפוים של ביירות. צעדת פת"ח, ביירות 1979

נראה כי ח'ורי נמנע מלהציג נקודת מבט חיצונית אחת המארגנת את הכינון העצמי של האלימות. הוא מביט באלימות המכוננת את הכאב כפי שהיא מתרחשת ברגע האלים עצמו – היינו בשריריותיות הבלתי מתחשבת שלה, בחדירתה המאיימת לתוך הפרטי ובאקראיות שלה.

האלימות מתפזרת על-פני הספר במנות גרושות והיא מופשטת מכל לבוש מגונן. היא מתעצבת כאסון חזיוני המשתולל אל מול "המדינה המתפרקת מן היסוד". הנה אנחנו רואים לנגד עינינו את הבחור "הבלונדיני המפרסם על האדמה" ש"נראה היה כאילו פצח בריקוד". אנחנו מלווים אותו עד לרגע שבו הוא "פתאום התאבן ורגליו נצמדו לאדמה". הנה האישה הזקנה בת השבעים חשופת הירכיים מוטלת לפנינו על מיטתה לאחר שנאנסה באכזריות ועל גופה דקירת סכין ונקבי כדורים והנה מחמוד פח'רו כשהדם ניגר ממנו לאחר שהכדורים התעופפו בחדר והוא נופל ארצה לנגד עיניה של אשתו פאטמה. תיאורים אלו ואחרים שהמספר חולק איתנו מועברים מתוך רגש של רחיצות פוליטית המבנה את היסוד החברתי המובהק של היצירה.

לצבוע בלבן

ומה כאשר למחיר שגובה האלימות? מהן אותן שאריות שהיא מותירה אחריה? באלו עוסק באובססיות חליל אחמד ג'אבר ימים כלילות עד להירצחו. חליל אשר איבד את בנו אחמד בקרבות מסרב להשלים עם אובדנו והוא צובע את העיר ביירות הטובעת באלמנות וביתומים כצבע הלבן. לאחר שהוסרו הפוסטרים של בנו המת מלוחות המודעות הציבוריים והאכל הציבורי תם – הוא נפנה למלאכת האבל הפרטי שלו. בעבודת האבל על מות בנו שהחיר הוא חורג מן המרחב הביתי ומייצא החוצה את אבלו בפעולה המפקיעה את האובדן מן האישי אל הפוליטי.

חליל מסרב להיפרד מבנו, ובחוסר יכולתו לעכל את אובדנו הוא מעכל אותו לתוך קיבתו בלעיסה בלתי פוסקת של העיתונים שתמונת בנו התנוססה בהם, בשתיית חלב ובהלבנה האינסופית של האובייקטים הסובבים אותו. המיטה, הסדינים, הידיים, השיניים, הקירות, הפנים, לוחות המודעות – את הכול הוא מבקש לצבוע בלבן, אפילו את השמים. פעולת המחיקה הכפייתית של חליל של כל מה שאינו לבן מבקשת להרחיק מעצמו ומסביבתו

במושאי התרגום עצמם ולזהותם של המתרגמים. ספרו של אליאס ח'ורי נושא בוודאי משמעות ייחודית למפגש הבינ־תרבותי המזומן לקורא היהודי־ישראלי, והעובדה כי פרופ' יהודה שנהבי־שרבני הוא העומד מאחורי התרגום אף היא חלק מן הפוליטיקה של התרגום. יצוין כי זה הרומן השלישי של ח'ורי שתורגם לעברית (לפניו תורגמו "יאלו" ו"כאב אל שאמס"), ובשנה הקרובה יתפרסם גם "מסעו של גאנדי הקטן" בתרגומו של שנהבי־שרבני ובהוצאת חרגול (צירוף השם המקורי של שנהב לחתימתו אינו מקרי ומופיע בעיקר בתרגומו מערבית לעברית).

דיוקן ביירות החבולה

עדויותיהם של המכרים הקרובים והרחוקים של חליל הנרצח נקראות בדריכות האופיינית לחוויית הקריאה של רומן בלשי, אבל נדמה שיותר מאשר לשפוך אור על הפרשה הן חושפות את משבר העדות שזימנו המלחמה והאימה ואת החותם שהותירו על היחיד. העדויות שולחות בתוך העלילה התפצליות ומעברים מתעצעים בין הרמויות, הזמנים והמקומות. הן מיוצגות ברומן כפרגמנטים, אוסף של רגשות והיזכריות שייעודן הרשמי הוא לפתור את התעלומה – אך אל מול מעשה האלימות נדמה כי הן משרתות דבר מה נוסף משמעותי יותר לעבודת הסופר, והוא הממד האנושי והרגשי של הסכסוך האזרחי. ח'ורי מעניק לגיבוריו קול, פנים ועדות והם מספרים מנקודת מבטם את סיפור התפוררותה של ביירות ואת סיפור חייהם של אזרחים הניצבים חשופים אל מול שטח הפקר. העדויות מצטברות יחדיו באופן לא ליניארי לסיפור שאין לו התחלה, אמצע וסוף, שהעבר וההווה מתפלשים בו זה בתוך זה ושגיבוריו הם קרבנות ההרג וההרס של המלחמה ושל השאריות שהותירה במרחב ובנפש האדם.

המספר מצהיר בהקדמתו כי אינו מעוניין להטיח אשמה באיש ונדמה כי רעיון זה של העדר אשמה הוא מביטוייה הספרותיים והפוליטיים הבולטים של האלימות הנחשפת בעדויות. ח'ורי אינו מעוניין לבוא חשבון עם האשמים, כי הכאב אינו פוסח על אף אחד. לכן מובנת אי הבהירות ביחס לזהותם האתנית ולשיוכם הפוליטי של הקרבנות, של "החמושים" או של "הגברים בעלי המסכות השחורות".

גם התיאור המופרז והמרובה של האלימות מקשה על זיהוי מקור הרוע, ואין זאת כי אין רוע, ואף לא כי המלחמה אינה ארורה, אלא כי הרוע חסר שליטה והוא אינו מובנה לתוך היררכיות ברורות של כוח אלא מתקיים בתוך מצב של הפרעה ושיבוש תמידיים. שורשי הקונקרטיים ההיסטוריים של מעשי הרוע אף הם אינם רלוונטיים למעשה הספרותי, ומה שמומחש יותר מכול הוא אפסותה של הלחימה שהשותפים לה מבססים אותה על רעיונות כלליים כמו "מהפכה", "עיקרון" או "טובת העניים" – נימוקים המספרים בכלליותם הריקה את המצב המופרע שבתוכו שרויה ביירות באותה עת.

ח'ורי לא חס על קוראיו בתיאוריה של עירו ובסיפור מעשה האלימות. הוא מצייר דיוקן קשוח, חסר פשרות ובלתי מפוים של ביירות החבולה והאנוסה, כשהיא מופקדת לבזיזה ולפוגרום מתמשך המבוצע במושאי הפגיעה של האלימות. זוהי ביירות שבה "משליכים אנשים אל תוך האשפה", גוויות בני האדם נזרקות "לים ולואדיות" ו"העכברושים אוכלים את האנשים חיים".

פנים לבנות

אליאס ח'ורי

תרגום: יהודה שנהבי־שרבני

הקיבוץ המאוחד, 2014, 221 עמ'

הרומן "פנים לבנות", מאת הסופר הלבנוני הנוצרי אליאס ח'ורי, נבנה ככתב סתרים בלשי המבקש לחקור בשאלה מי רצח את חליל אחמד ג'אבר, והשליך את גופתו אל ערמת ובל בשכונת אונסק'ו בביירות. אולם כבר בהתחלה, כשאך הניח המספר לפתחנו את חידת הרצח המטריד את מנוחתו, הוא בוחר להרגיש כי הפתרון לתעלומה וכל המסמכים, הפרטים והעדויות הצפויים להיחשף בפנינו עשויים לפתוח פתח לא רק להבנת מקרה הרצח של חליל אלא גם ל"מקרים אחרים שלמניעיהם ולשכיוחם לא נמצא כל פשר". האמידה הזו – המעמידה את חידת הרצח הספציפי שהוא בהקשר רחב של אירועים אחרים – מוצאת משמעות חברתית נוקבת במרוצת הקריאה בעדויות שפורש בפנינו המספר לטובת סיפור המעקב אחר הירצחו של חליל. מהר מאוד מתבהר כי העדויות חורגות מסיפור הרצח, וכי כל אחת מהן מגלה מרחב גרוש של סיפורי חיים ומוות, אסוציאציות, אירועים מפותלים ורגעים אנושיים וחברתיים מגוונים, הנטושים יחדיו לתיעוד מצמרר של מלחמת האזרחים בלבנון (1975-1990).

הספר, בתרגומו של יהודה שנהבי־שרבני, הוא בשורה תרבותית מרעננת הקורצת אלינו מעל מדפי חנויות הספרים העמוסים ביצירות מקומיות זרות, אך דלים ביצירה הספרותית הערבית. כך למשל, מתוך הספרים החדשים שנרשמו לספרייה הלאומית בשנת 2012, 6,527 היו בשפה העברית, 472 באנגלית, 220 ברוסית ו-181 בלבד בערבית. כ־2 אחוז בלבד מכלל הספרים (מתוך אתר הספרייה הלאומית). ברור כי אי אפשר לנתק את המיעוט הצורם של תרגומים מערבית לעברית ואף לא את מיעוטה של יצירה מקומית בערבית מן ההתנגדות העמוקה לשפה ולתרבות הערבית מצד המדינה ומצד קבוצות רחבות בחברה הישראלית. על אף הקרבה הלשונית והאטימולוגית בין השפות, העברית (המודרנית) מסמנת את הערבית כשפת איב ומבקשת להרחיק אותה מתוכה ולהחריגה – פעולה המלווה ביצירה של הנגדה וקישוב בין שתי השפות, והפיתכן לזרות ואנטינומיות זו לזו. בשל יחסי הכוח המובנים בין שתי השפות הרי שכל תרגום מערבית לעברית הוא פעולה פוליטית של ייצוג ופעולת נגד תרבותית לטובת ארגון מחדש של המרחב התרבותי היהודי־ערי.

עליכן יש חשיבות רבה לא רק לכל תרגום חדש מערבית לעברית, אלא גם לבחירות של המתרגמים

ד"ר מירב אלוש־לברון היא מרצה בחוג לקולנוע ולטלוויזיה באוניברסיטת תל־אביב